

Володимир Петрушов

ПЕТРУШОВ Володимир Миколайович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології Української державної академії залізничного транспорту (м.Харків). Сфера наукових інтересів – історія філософії, історія української філософії, релігієзнавство.

ПАРАДИГМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО АДОГМАТИЗМУ У КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОБРИСАХ ТРАНСГРЕСІЇ РОЗУМУ

У статті розкривається парадигмальний характер запропонованої автором і розробленої в багатьох публікаціях концепції європейського адогматизму, який виступає онтологічною основою здійснення трансгресії розуму як багатовимірного переходу від його трансцендентної до трансверсальної моделі.

Ключові слова: адогматизм, парадигма, раціональність, трансгресія розуму, трансверсальний розум, інтегральний раціоналізм, хаос, порядок.

Поняття європейського адогматизму визначено й визнано у колах філософської спільності зовсім недавно [1; 2]. Проте запит на концептуальні засади заявленої парадигми стає дедалі відчутнішим [3; 4]. І справа тут не лише у «свіжому подиху» філософської думки, але й в значній мірі – у вимогах часу, який усе більше поринає у «розірваність буття», що означає виникнення світу, деструктурованого за ознакою «локальне / глобальне», оскільки у світовому інформаційному просторі створюються локальні осередки імплузії, які підкорюють собі кіберзалежні системи та організації: «Мережний простір перетворює людину на одне з «програмно-апаратних знарядь-кіберпростору», яке відчиняє доступ до його підсвідомості,

---

© В.Петрушов, 2011

Панорама історико-філософської думки

до внутрішнього простору людської особистості та надає можливості цілеспрямованої маніпуляції ним, тобто зводить його розвиток до сфери електронної неволі. Сама мережа при цьому може розглядатися як активний психоделік, здатний «перекомутувати» масову свідомість. Так виникає «мережна неволя». На основі мережної інфраструктури відбувається *перехід до організованого хаосу та контрольованої деструкції*.

Успіх такої стратегії створює сприятливі умови для безперервного управління різними категоріями економічного простору, а у перспективі й усім соціальним середовищем, у тому числі й управління феноменом власності [5, с.453].

Зараз мова йтиме не про наслідки здійснення цієї стратегії (поки що вони не такі вже й прозорі та однозначні), а про «перехід до організованого хаосу та контрольованої деструкції», який виглядає утаємниченим і навіть фатальним.

То ж спробуємо надати йому адогматичну екслікацію й з'ясувати сутність того, чому «... людина повинна, щоб здійснитися, зібрати ..., врятувати ..., прийняти на себе те, що їй відкрилося, зберегти його, таким, як воно відкрилося, та поглянути в очі усьому його розверзлому хаосу ...» [6, с.70].

У коментарі до цієї цитати пояснюється, що «перебувати в істині», згідно Арістотелю, здатні переважно розум (нус) та знання (епістеме). «Розум містить у собі інтуїтивне почуття буття, знання приймає на віру те, що довести не можна й відчувається лише розумом; саме слово «знання» виводиться Арістотелем з, «віри» («Нікомахова етика», VI 3, 1139 Б 33-34). То ж «перебування в істині» вимагало рішучого кроку у сутінки хаосу [7, с.569].

У свій час такий крок зробив Л.Шестов: «В дійсності хаос є відсутність будь-якого порядку, значить, і того, що виключає можливість життя. Хаос зовсім не є обмеженою можливістю, а є дещо прямо протилежне: тобто можливість безмежна. Пізнати і прийняти абсолютну свободу нам безкінечно важко, як важко людині, що жила завжди у темряві, дивитися на

світло. Але це, зрозуміло, не заперечення. Тим більше, що в житті, у тому житті, яке виникло у нашому світі, де панує порядок, зустрічаються труднощі набагато більші і абсолютно неприйнятні. І той, хто знає ці труднощі, не боїться спробувати щастя з ідеєю хаосу» [11, с.20].

Як бачимо, «ідея хаосу» була виголошена ще за часів античності і, набуваючи все більш усвідомленого характеру, вона досягла межі втілення в сучасну технологію створення «організованого хаосу». Але поки що така форма деструкції буття більш потенційна, ніж актуалізована: спостерігається «перехід» – феномен трансгресії (*transgressio* з латини перекладається як «перехід») розуму, а саме – перехід від розуму, інтенцією якого є тотальне упорядкування світу, до розуму, який здатний здійснювати безліч «переходів» (трансгресійних актів) між «локальними» та «глобальними» мережними структурами з різним впливом на рівень їх організації. Проблема тут полягає у тому, що знання як такі втрачають свого суб'єкта, тобто людський розум, і номадично переміщуються до мережних тезаурусів. Оскільки процес цей досить спонтанний і спорадичний, то виникає враження когнітивно-організованого хаосу.

З настанням доби суцільної інформатизації суспільства явище десуб'єктивізації людини поглиблюється, посилюючи свій вплив на її буття. Суб'єктне суще людині поступово, а іноді – раптово, стрибком, переміщується у віртуальну реальність, де особистісне і персоніфіковане втрачаються й розчиняються незворотно, там, де панує «наступ уявлення»: «Уявлення – вже не розкриття себе речам, а схоплення та пізнання. Не влада присутнього, а панування хватки. Тепер у душі нової свободи уявлення є самообґрунтоване вторгнення у сферу забезпечених данностей, у якій треба насамперед утвердитися. Сущє вже не присутнє, а лише проти – поставлене в уявленні... Всіляке відношення до будь-чого, волевиявлення, думка, відчуття є насамперед з самого початку

Панорама історико-філософської думки

уявлення, *cogitatio*, що перекладають як «мислення» (згідно Хайдеггеру, тут вже йдеться не про мислення як таке, а про технічне оперування данностями різних родів, – примітка у перекладі)» [6, с. 83].

Точно так, коли людина стверджувалася у сучасному аспекті суб'єкта, звільняючи «себе для самого себе від обов'язкової істини християнського одкровення та від церковного вчення, переходячи до законодавства, яке само себе встановлює», так і тепер, коли людина, отримала онтологічну свободу, поринувши у віртуальну реальність, вона вимушена зробити вибір стосовно того, що для неї стане «обов'язковістю перед істиною»: «Цим звільненням заново покладається сутність свободи... І оскільки в душі цієї свободи звільнивши себе людина сама вирішує, що їй буде зобов'язуючим, це останнє може віднині визначатися по-різному. Зобов'язуючим може стати людський розум та його закон, або запроваджене згідно нормам цього розуму й предметно-упорядковане суще, або той поки що не упорядкований й тільки ще підкорюваний через опредмечування хаос, який в певну добу потребує оволодіння» [6, с. 82].

Як вже зазначалося вище, така доба настала вже зараз. Але, що ж обрало людство у якості «обов'язковості перед істиною» – розум чи хаос, утверджувати поки що передчасно. Існує передчуття, що це розум, спрямований на відтворення «організованого хаосу та контрольованої деструкції». То який цей розум, чи існує для нього визначення? Маємо припустити, що він зосереджується в інтернетівському середовищі, локалізуючись у кіберпросторі і виявляючи себе у віртуальному часі. Такий розум може бути визначений як «трансверсальний розум»: «Форма розуму, яка забезпечує легітимізацію кожного виду раціональностей, здійснює перехід від однієї до іншої раціональності при поширеному розгалуженні зв'язків між ними, артикулює існуючу різницю між ними, усуває виникаючі протиріччя та стимулює

внутрішню дискусію, що веде до загальних змін» [2, с. 91]. Як уважає автор концепції трансверсального розуму (trans-versus, лат. – поперечний) німецький філософ В.Вельш, сама ідея трансверсального розуму знаходиться між модернізмом і постмодерном: з одного боку, вона спрямована проти апорій тотальності модерну й приймає до уваги постмодерністські інтереси диференціації, базуючись не на тотальності, а на переходах між видами раціональностей. З іншого боку, вона виправляє абсолютну догму гетерогенності, яку відстоює жорсткий постмодернізм, і приймає до уваги модерністський інтерес сполучення, не впадаючи в тенденцію дедукції та нівелювання диференціації [8, с. 312].

Трансверсальний розум – розум доби постмодерну, який засвідчує суттєві зміни в мисленні сучасних європейців, що відбулися у зв'язку з розширенням культурного простору і технологічної інтенсифікації життя. Але яке відношення все це має до адогматизму? Маємо відповіді однозначно – історико-філософське, бо багато в чому саме європейські інтуїції Л.Шестова, творчим натхненням якого було саме адогматичне мислення, та їх сучасні проєкції висвітлили актуальну потребу у новому мисленні, яке б відтворювало нову парадигму розуму, адекватну сьогоденним реаліям буття. До того ж лінія філософування Шестова, в якій дисенсус домінує над консенсусом, а плюральність думок, «розірваність» світу і знання стають надто помітними, співпадає з головною інтенцією концепції постмодернізації Ф. Ліотара, в якій розвиток знання характеризується як переривчастий, катастрофний, парадоксальний [9, с. 48].

Зухвалий вислів Шестова «треба перерити вбите і утопане поле сучасної думки – на кожному кроці, у випадку і без усякого випадку, на підставі чи безпідставно, слід висміювати найбільш прийнятні судження і висловлювати парадокси» є не чим іншим, як «постмодерністським рецептом» руйнування трансцендентного розуму, вже не здатного охоплювати

Панорама історико-філософської думки

сучасне проблемне буття з усіма його суперечностями. Але справа полягає не лише в можливих постмодерністських настроях Шестова, головне – це висновок філософа про неспроможність розуму, який панував у тогочасній Європі, вирішити бодай одну-дві проблеми, що нависають над цивілізацією: «Будь-який філософський «світогляд» прагне, виходячи з того чи іншого вирішення загальної проблеми людського існування, так чи інакше скерувати наше життя. Проте у нас немає ні сил, ні даних для вирішення загальної проблеми» [7, с. 100].

З огляду на стан кризи у сучасному світі, Шестов мав рацію у тому, що «у нас (у людства, авт.) немає ні сил, ні даних для вирішення загальної проблеми» – проблеми подальшого існування людства. І це звучить як вирок трансцендентному розуму.

Повертаючись до теми історико-філософської причетності Шестова до постмодерністської трансформації розуму в його трансверсальну концепцію втілення в сучасних умовах, зробимо ескізний огляд епістемологічної ситуації «розум / раціональність», яка поступово складалася упродовж останнього часу.

У класичному німецькому ідеалізмі погляди розуму звернені на тотальність і цілісність, а його завдання полягає у знятті різноманіття та протиріч.

Але в сучасних умовах, коли структура раціональностей докорінно змінилася, розум вже не в змозі «тотально» визначити їх. Тому деякі філософи слідом за П.Фейєрабендом проголосили скасування розуму на користь раціональності, що знайшло своє відображення у гаслі «Прощавай, розум!». Але, як уважає В. Вельш, таке передчуття є дещо покvapливим. Він розглядає розум як «чисту здатність», яка вже не претендує більше на тотальність і зняття всіх протилежностей. Розум не є раціональність, але він може стати здатністю до переходів між раціональностями. У цьому сенсі розум вже втратив свою

абсолютну позицію, а його вісь зміщується з вертикальної площини у горизонтальну. Він більше не споглядає раціональність зверху, а здійснює перехід від однієї до іншої раціональності. Тут виявляється його «чиста здатність» – незалежність від будь-яких змістовних принципів та дефініцій розуму. Уся діяльність розуму сьогодні полягає у здійсненні переходів (трансгресії) від однієї форми раціональності до іншої (до речі, Дельоз і Гваттарі цю властивість назвали «номадичністю» від грецького *nomade* – кочівники).

Отже розум перетворився із статичного, споглядаючого в рухомий та динамічний розум.

То в чому ж виявляється нова структура раціональності, яка потребує докорінної зміни парадигми розуму? На думку Вельша, вона визначається трьома чинниками: плюралізацією, переплетінням (зв'язками гетерогенності) та безладдям (хоча і маючого раціональне підґрунтя, у чому дуже схожого на «організований хаос»). У свою чергу, існують два типи плюралізації: 1) плюралізація як диференціація (пізнавальна, морально-практична, естетична раціональності); 2) плюралізація, яка пов'язана з появою усередині раціональностей різних парадигм та концепцій (парадигмальна плюралізація).

Якщо для першого типу мова ще може йти про можливість якої-небудь упорядкованості, то у другому – «порядок» у класичному варіанті практично відсутній.

Раніше в основному розглядався перший тип плюралізації. Головне завдання сьогодні Вельш убачає у напрямку поглядів на парадигмальну плюралізацію. Різні парадигми по-різному визначають як свою внутрішню конфігурацію, так і зовнішні кордони своїх інтересів. Це впливає на самі кордони, кількість і форми парадигм. Наприклад, якщо розглядати пізнавальну парадигму з точки зору пояснення її відмінностей від інших, то очевидна чітка межа з естетичною та етичною парадигмами. Якщо завданням когнітивних операцій визначити лише аналіз

Панорама історико-філософської думки

загальних структур і встановлених відношень, то коло його компетенції обмежиться, оскільки відпаде усе, що пов'язане з подіями. Якщо додати до когнітивних операцій коло висловлювань про некогнітивні феномени, то естетика і етика перетворюються в субпредмети процесу пізнання.

Таким чином, відмінності у підходах до тієї чи іншої парадигми можуть потенційно змінювати усю палітру раціональності. Згідно з міркуваннями Вельша саме плюралізація породжує головний радикальний момент у полі раціональності, а типи раціональностей є лише вторинними як великі групи, що виникають унаслідок плюралізації парадигм і існують завдяки схожостям.

Другим чинником, що визначає сучасну раціональність є переплетіння парадигм. Поряд з плюралізаційними процесами для парадигм існують ще їх переплетіння між собою, які виникають за рахунок зв'язків однієї внутрішньої структури з елементами іншої. Наприклад, універсально-прагматична парадигма моралі опирається на цілий ряд антропологічних, мовних, теоретичних елементів, які обґрунтовані в інших парадигмах.

Третім чинником існування актуальних структур раціональності є безладдя як результат конфліктів (зіткнення) парадигм, які дають різні відповіді на одні і ті ж питання. Безладдя посилюється переплетінням, унаслідок чого поле раціональності як на мікро-, так і на макро- рівнях перетворюється у сферу раціонального безладдя або когнітивно-організованого хаосу.

Звісно, жодний з розглянутих чинників не діє автоматично, сам по собі. Їх прояви обумовлені особливостями людського мислення, тому і плюралізація, і переплетіння, і безладдя є наслідками мультиментальності європейського мислення в усіх сферах економіки, політики, науки і культури. Множинність раціональності визначена у західному суспільстві вже як спосіб життя, як наслідок панування

над умами європейців утилітаризму і прагматизму: «Вона (європейська цивілізація, авт.) принципово відкидає всілякі невіршувані питання і виробила своїм тисячолітнім досвідом прийоми, шляхом яких людина навчається здобувати користь з усього, навіть з крові свого ближнього. Словом «користь» пояснюються будь-які жах і навіть злочини» [7, с. 56].

Сучасність цілком вірогідно стверджує цю Шестовську оцінку. Існує навіть таке враження, що над свідомістю європейців панує не постмодерн, а якийсь досі невідомий «екзистенційний раціоналізм», який виправдовує усе, що може надавати хоча б будь-яку вигоду, проте не заради блага людини, а виходячи з «експлуатації» проблем її існування таких, як клонування, евтаназія, генна модифікація, трансплантація органів, уживання наркотиків, виготовлення ліків, зміна статі, гомосексуальні стосунки, розбещення дітей, високі технології, глобалізація, демократія, конфлікти, неонацизм і навіть війн.

Хто наважиться заперечувати, що простір Євросоюзу чистий від цього «сміття», або ж європейська культура така вже нетерпима до нього? Та незважаючи ні на які «порочні очевидності» того світу, ми, нехтуючи своєю культурою та моральними цінностями, благаємо їх прийняти нас у «європейську сім'ю», не маючи аж ніяких щеплень та імунітету від хвороб, на які страждають європейці!

То ж і живемо по формулі «*me cogitare = me esse*» – «діяльність моєї свідомості = моє буття», так й не усвідомивши, яке саме нам буття потрібне.

І над всією цією «плюральністю, переплетінням та безладдям» все ще височить трансцендентний розум, який не може «збагнути» жодної сучасної раціональності, а тому поки що його місце впевнено посідає невблаганна, цинічна, нахабна, усепоглинаюча «користь».

Що ж стосується трансверсального розуму, якому ще доведеться набувати свої права, то його першопочаткова діяльність націлена не просто на раціональність, а на аналіз

Панорама історико-філософської думки

і реконструкцію окремих парадигм та їхньої внутрішньої мережі, яка де-не-де виходить за межі їх самих у бік сусідніх парадигм.

Таким чином, такий розум допомагає самим парадигмам побачити їх переплетіння з іншими парадигмами, їхню моральність і легітимність. Трансверсальний розум нібито переміщує складові раціональностей – починаючи з мікрорівнів парадигм і закінчуючи макрорівнем самих раціональностей – з їхніх природньо-обмежених форм у розумні форми. Він надає їм, по-перше, усвідомлення комплексу своєї структури, її потенційних можливостей і, по-друге, усвідомлення існування і легітимності інших раціональностей і раціональності у цілому.

Отже, трансверсальний розум повинен виконувати завдання улагодження конфліктів між окремими парадигмами, що особливо є важливим в умовах їхньої плюральності, переплетіння та безладдя. Власне кажучи, розум покидає межі «чистої раціональності» (тут мається на увазі множина дивергентних перспектив, які перетинають горизонт окремих раціональностей).

Трансверсальний розум зобов'язаний піддавати своєму розгляду та інтегрувати у свою концепцію життєво-земні, антропологічні, культурологічні та специфічні для часу горизонти, у яких відображена множина «кожноденного», усього, що відбувається у світі. Такий розум здатний відтворити якісно нову конструкцію (структуру) раціональності, в якій би поєднувалися на засадах раціональної справедливості філософія, наука та релігія – так званий інтегральний раціоналізм [1, с. 23-26].

Та хіба ж не цю думку висловлював Шестов у передмові до своєї праці «На терезах Іова», що видно вже з самої назви передмови – «Наука і вільне дослідження» [10, с. 21]. Філософ був упевнений у тому, що «вільне дослідження» неможливе без незалежного філософування, наукових фактів і суверенної

віри. Наука не повинна займати панівного становища у пізнанні світу, вона зобов'язана діяти у межах своїх раціональностей, не зазіхаючи на простір філософії та світ релігійної віри. Поєднання можливе на підґрунті трансверсальної думки, але це вже зовсім інша культура мислення. У даному випадку продукотворчим матеріалом для формування засад трансверсального розуму міг би стати адогматизм Шестова, бо його заклик до «порядку зовні і найповнішого внутрішнього хаосу» є дійсно принципом, який збігається з відношенням між сучасними типами раціональностей.

Але і донині ми маємо справу з кантівською моделлю трансцендентного розуму та його обмеженнями у вигляді апріорних умов мислення, проведення наукових експериментів, логічних доказів. Стрімкий розвиток цивілізаційних основ буття засвідчує, що ця форма розуму догматизує (або ж аксиоматизує) всю систему знань, породжує і підтримує консервативні стереотипи поведінки людей, владних інституцій, уявлень про існування цивілізації. Саме проти такого *rap ratio essendi* (домінуючого підґрунтя буття, лат.) і протестував Шестов: «Людина настільки консервативна істота, що будь-яка зміна, навіть зміна на краще, лякає її, і вона звичайно віддасть перевагу звичному, навіть якщо воно і буде гіршим, старе ж переважатиме над новим, навіть кращим за старе. Підлий розум усупереч нашому бажанню, підсовує нам удавані істини, від яких ми не вміємо відмежуватися навіть тоді, коли помічаємо їхню примарність» [7, с. 87-88].

Вельш, як доказ сучасного консерватизму в питаннях зміни парадигми розуму, викриває позицію деяких філософів: «Здається зухвалим, коли я ставлю проблему трансверсального розуму поряд з розумом взагалі. Така зухвалість сьогодні засуджується. Охоче вдаються до вправ на скромність, яку потім можна демонстративно приносити з собою. Особливо в умовах плюралізму кожний варить свій супець –

Панорама історико-філософської думки

критичний раціоналізм, феноменологію, постструктуралізм, трансцендентальну прагматику, системну теорію, прагматизм, конструктивізм і т.д. за планом. У всіх випадках утверджують, що власна концепція має певні переваги, особливо підходить до цієї чи іншої проблеми. Але при цьому не зазіхають на загальну правильність своєї концепції чи її більшу ширину у порівнянні з іншими концепціями. Подібне самозречення вважається мудрим. Публічно вони (філософи, авт.) вправляються у стриманості та скромності, за що можна отримати премії» [11, с. 26].

Отже, можна стверджувати, що морально-етичні засади для Шестова й Вельша співпадають. Але якщо Шестов викриває слабкість трансцендентного розуму шляхом оригінальної побудови дискурсу, шляхом накопичення критичного потенціалу в окремих сюжетно-тематичних фрагментах упродовж всього тексту своїх творів, то Вельш будує концептуальну схему, згідно з якою він виводить розум з подвійного глухого кута: з пастки тотальності автономного розуму і з безвихіді самовідмови (поразки) на користь множини раціональностей (останнє має місце у радикальному постмодернізмі, наприклад, у Ліотара). У Шестова викристалізовується каркас адогматичного мислення, у Вельша – сплітається і переплітається мережа у вигляді ризому (Rhisom – ботанічна назва типу кореня) трансверсального (динамічно-номадичного) мислення, нервом якого є сполучення протилежностей (Гваттарі). Та й Шестов весь час розглядає різноманітність альтернатив (філософських, наукових, релігійних, літературних, просто побутових) в їхньому ризоматичному переплетінні, у якому жодного разу автономний розум не досягає абсолютної межі здорового глузду або якоїсь очевидної раціональності. Цілком природною може бути порада: якщо хочеш зрозуміти, що таке трансверсальний розум, познайомся з адогматизмом Шестова.

Дійсно, адогматизм і трансверсальність – поняття онтологічного значення, хоча вони і набули його різними шляхами і в різний час. Філософи роблять ставку на власні ключові поняття (адогматизм і трансверсальність), кожен з них виявляє особисту інтуїцію відносно назрілої потреби у новому мисленні.

Якщо керуватися засадами парадигми Вельша стосовно змісту і форми сприйняття адогматизму Шестова, то вдається помітити онтологічну дуальність (двоїстість): адогматизм виглядає як невід’ємне доповнення до сфери впливу трансверсального розуму і по суті збігається з ним у вигляді нового мислення сучасності (вся множина фрагментів адогматизму піддається охопленню гетерогенними когнітивно-виразними зв’язками і структурована зрозумілими ментальними переходами, хоча доволі часто у вигляді протиріч, альтернатив та парадоксів): у свою чергу, трансверсальність надає легітимність (визнане філософське статус-кво) адогматизму через радикальну потребу в розгляді різних аспектів поєднання протилежностей. Саме через поняття ризома, яке передбачає «мислити різноманіття, що йде поряд зі сполученнями» і «сполученнями протилежностей», є вихід на адогматичне мислення – виконувати однаково парадоксальне завдання: зводити разом можливе і неможливе, «підривати накатані горизонти», «виділятися критичною пильністю у відношенні до чогось самоочевидного і самозрозумілого і готовністю діяти на межі з невирішуваним». У цьому сенсі адогматизм набуває аспектного значення (Хюбнер) відносно парадигми трансверсального розуму, тобто він одночасно може бути і трансверсальною складовою як відмінність загального типу мислення, і бути переходом до суто ризоматичного мислення у якості «парома», що сполучає два ментальних береги, не схожі між собою: монізм і плюралізм. Проте формулу «монізм = плюралізм» не слід розуміти буквально, у сенсі простого ототожнення, а треба сприймати

Панорама історико-філософської думки

її у якості ознаки того, що відмінність, як і єдність, може лише тоді розумітися задовільно, коли кожне з них міститиме у собі протилежний полюс, не знімаючи його.

Якщо адогматизм дає поштовх, імпульс для народження думки, то трансверсальність визначає її топологію у ментальному просторі, подальшу конфігурацію траєкторії її руху і розвитку. Замість диктату однодумства, трансверсальний розум започатковує різнобарвні відтінки всієї палітри мислення: далекоглядність, компетентність при прийнятті рішень, їх транспорентність, здатність до специфікації, перетину межі між вирішуваним і невирішуваним, володіння власним суверенітетом самовизначення і самопояснення [11, с. 25]. Виходячи із усього сказанного, цілком припустимо концепцію трансверсального розуму вважати неklasичною онтологією адогматизму [2, с. 88-97].

Таким чином, трансгресія розуму як багатовимірний перехід від його трансцендентної до трансвесальної моделі здійснюється на онтологічному підґрунті європейського адогматизму. Охоплюючи всі рівні буття, трансгресія розуму покликана захистити людину від «мережної (електронної) неволі», про яку йшлося на початку допису, даючи їй на озброєння нове мислення, здатне не тільки адекватно сприймати «організований хаос» (когнітивно безладдя) як іманентність сучасного світу, але й успішно орієнтуватися у ньому. Зовсім недавній випадок розповсюдження у Internet-мережі таємної інформації з джерел дипломатичного листування послів різних країн, яка була розміщена на відомому Wikileaks-порталі, порівнюють з вибухом «інформаційної бомби». І те, що ця інформація спричинила світовий «організований хаос» у міжнародних стосунках, вже немає ніяких сумнівів попри політичні заяви лідерів багатьох країн про незмінність існуючих відносин.

Показовість цієї події полягає у тому, що вона засвідчила реальність трансгресії розуму: політики й дипломати

покладалися на консервативні схеми мислення з існуючими можливостями утаємничення інформації, а журналісти та хакери віднедавна здійснили перехід на трансверсальні схеми і позиції мислення, для яких відчутна зовнішня цензура й притаманна транспарентність (трансверсальний розум узагалі здійснює самоцензуру) [11, с. 25]. З огляду на те, що технології створення «організованого хаосу» і надалі будуть удосконалювати та застосовувати в найрізноманітніших сферах соціального життя та державного устрою, бо «плюралізація, переплетіння та безладдя» – це головні модуси трансверсального розуму, нагальною потребою методологічного дослідження феномену трансгресії розуму стає вивчення закономірностей побудови так званих «сутнісних платформ» інформаційних технологій [12, с. 12-28]. Як на нашу думку, адогматичне тлумачення «сутнісних платформ» створення віртуальної реальності може відкрити нові напрями онтологізації цього кіберсвіту, у якому трансгресія розуму має особливе значення у зв'язку з наближенням цивілізації до рубіжної точки сингулярності. Сингулярність зараз визначається як передбачувана точка у майбутньому, коли еволюція людського розуму внаслідок стрімкого розвитку нанотехнологій, біотехнологій та штучного інтелекту (NBIC – революція) прискориться в такій мірі, що подальші зміни призведуть до виникнення розуму з новою якістю мислення. Це означатиме метасистемний перехід або перехід від локально зосередженої свідомості до мережно-інтегрованого надрозуму [13, с. 56]. Одночасно подолання точки сингулярності буде свідчити про завершення еволюційної стадії трансгресії розуму. Звичайно, якщо людство виявить обачливість та спроможність оволодіти новим мисленням.

Література

1. *Петрушов В.М.* Філософія європейського адогматизму: парадокс віри С.Кіркгора і *Sola fide* Л.Шестова. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. – Дніпропетровськ, : ДНУ ім. Олеся Гончара. – 2008. – 417 с.
2. *Петрушов В.М.* Європейський адогматизм: історико-філософська ретроспектива, сучасні інтенції. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – 376 с.
3. *Петрушов В.М.* Адогматичне відображення формули «віра – ентелехія розуму» в концепцію інтегрального раціоналізму//Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. – Випуск 21. – Київ–Полтава, 2009. – С. 15-21.
4. *Петрушов В.Н.* Интегральный рационализм и проблема человеческого общения // Філософія спілкування. Науково-практичний журнал. Видавництво Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка, № 3, Харків, 2010. – С. 86-94.
5. *Ильин В.В.* Власть и деньги. – Киев: Книга, 2008. – 560 с.
6. *Хайдеггер М.* Время картині мира / Время и бытие. Статьи и выступления. – С.-Пб: Наука, 2007. – С. 58-86.
7. *Шестов Л.* Апафеоз беспочвенности: опыт адогматического мышления. – Ленинград, 1991 – 216 с.
8. *Welsch W.* Unsere postmoderne Moderne. – Berlin: Akad. Verlag, 1997. – 346 s.
9. *Новиков К.Е., Счастливец Р.Д.* Специфика философской интерпретации. Обзор // Вопросы философии. – 1999. – № 11. – С. 40-48.
10. *Шестов Л.* На весах Иова (Странствование по душам. Соч. в 2-х томах.) – М., 1993. – Т.2 – 558 с.

11. Вельш В. Трансверсальность. Трансверсальный разум и разум вообще // Культура у філософії ХХ століття: Матеріали ІV Харківських міжнародних Сковородинівських читань. — Харків: Ун-т внутр. Справ, 1997. — С. 22-33.
12. Редько В.Н., Редько И.В. Дескриптологические основания информационных технологий // Кибернетика и системный анализ. — 2007. — № 5. — С. 12-28.
13. Васильев П. Путь к сингулярности // Наука и техника. — 2006. — № 2. — С. 52-58.

Владимир Петрушов. Парадигма европейского адогматизма в концептуальных контурах трансгрессии разума.

В статье раскрывается парадигмальный характер предложенной автором и разработанной во многих публикациях концепции европейского адогматизма, который выступает онтологическим основанием осуществления трансгрессии разума как многомерного перехода от его трансцендентной к трансверсальной модели.

Ключевые слова: адогматизм, парадигма, рациональность, трансгрессия разума, трансверсальный разум, интегральный рационализм, хаос, порядок.

Vladimir Petrushov. The paradigm of European adogmatism in the conceptual contours of the transgression of the mind.

The article reveals the paradigmatic nature of the concept of European adogmatism, suggested and developed in many publications by the author, which serves the ontological basis of the transgression of the mind as a multidimensional transition from its transcendent to a transversal model.

Keywords: adogmatism, paradigm, rationality, the transgression of the mind, transversal reason, integral rationalism, chaos and order.

Надійшла до редакції 22.03.2011 р.